

KÁDÁR TAMÁS

EGY HŰSÉGES BÁRÓ A XIII–XIV. SZÁZAD FORDULÓJÁN. RÁTÓT NEMBELI „PORC” ISTVÁN FIA DOMONKOS NÁDOR

Az I. Károly király uralkodása idején országnagyi hivatalt viselt egyes főurak élet- és pályarajzaival, illetve általában a XIV. század eleji bárói elitel az elmúlt mintegy másfél évtizedben örvendetes módon egyre gyakrabban és behatóbban foglalkozik a kutatás. A világi méltóságviselők köréből különösen kedveltnek nevezhető a korszak országbírói életútjainak, hivatalba lépésük időpontjának és más körülményeinek, illetve abbéli működésüknek vizsgálata, jelesül 1995 óta közel tíz tanulmány született csak e témakörben, de számos dolgozat készült a nádori, a szlavón báni méltóság és több más bárói *dignitas* egykori betöltőiről is.¹ Magam

1 A kor országbíróival foglalkozó szakirodalom: *Almási Tibor*: Az 1328. évi országbíróváltás okleveles adatai. In: Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. Szerk.: Koszta László. Szeged, 1995. 19–37. p.; *Piti Ferenc*: Okleveles adatok a 1324. évi országbíróváltáshoz. In: Fons, 4. (1997) 243–250. p.; *Tóth Ildikó*: Károly Róbert első országbírója. Adalékok Csák János országbírói működéséhez. In: Tanulmányok a magyar történelemről. Az I. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 1999. júl. 2.) előadásai. Szerk.: Homonnai Sarolta, Piti Ferenc, Tóth Ildikó. Szeged, 1999. 143–150. p.; *Uő*: Adalékok Hermány nembeli Lampert országbírói működéséhez. In: Középkortörténeti tanulmányok. A III. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2003. máj. 8–9.) előadásai. Szerk.: Weisz Boglárka. Szeged, 2003. 181–192. p.; *Uő*: Adalékok Köcski Sándor országbírói működéséhez. In: Medievisztikai tanulmányok. A IV. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2005. jún. 9–10.) előadásai. Szerk.: Marton Szabolcs, Teiszler Éva. Szeged, 2005. 185–192. p.; *Uő*: Károly Róbert első országbírói. In: Tiszatáj, 61. (2007) 12. sz. 78–82. p.; *Bényei Balázs*: Hermán nembeli Lampert tisztségbe jutásának körülményei. In: Tanulmányok Badacsonyból. A Fialat Levéltárosok Egyesületének konferenciája. (Badacsony, 2010. július 9–10.) Szerk.: Mihalik Béla Vilmos, Zarnóczki Áron. Bp., 2011. 11–23. p.; *Sebők Ferenc*: Okleveles adatok az 1349. évi országbíróváltás történetéhez. In: Ünnepi kötet dr. Blazovich László egyetemi tanár 70. születésnapjára. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica. 75. Gondozta Balogh Elemér, Homoki-Nagy Mária. Szeged, 2013. 591–600. p.

A nádorok és egyéb országnagyk, bárók pályáit vizsgáló tanulmányok: *Zsoldos Attila*: Rátót nembeli Domokos nádor megyéi. In: Tiszteletkőr. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára. Szerk.: Mikó Gábor, Péterfi Bence, Vadas András. Bp., 2012. 47–52. p. (a továbbiakban: *Zsoldos*, 2012.); *Uő*: A Drugetek és a „hét vármegye”. In: „Köztes-Európa” vonzásában. Ünnepi tanulmányok Font Márta tiszteletére. Szerk.: Bagi Dániel, Fedeles Tamás, Kiss Gergely. Pécs, 2012. 577–585. p.; *Uő*: Hűséges oligarchák. In: A

legutóbb Pok nembeli Móric fia Miklós erdélyi vajda közel fél évszázados és sok tekintetben nem mindennapi pályáját dolgoztam fel.²

A jelen tanulmány tárgyául választott Rátót nembeli István fia Domonkost egy teljes emberöltőt átívelő, a kormányzati hatalom csúcsait végigjáró közéleti karrierje ellenére aligha sorolhatjuk ismertebb nádoraink közé. Nádori tevékenységéről, mint azt Zsoldos Attila egyik frissebb tanulmányában helytállóan leszögezte, szinte semmit sem tudunk. Kissé szokatlan módon csupán egyetlen saját kiadású oklevél maradt fenn tőle, ráadásul az is átiratban; nem ismerjük alnádorát, és nincs információnk arról sem, hol tartotta nádori *curiáját*.³ A tisztségbe jutásának, valamint méltóságviselése végének, egyúttal minden valószínűség szerint elhunytának közelebbi — a kutatás által 1320 vége tájára helyezett — dátuma szintén problematikus, illetve nézetem szerint legalábbis vitatható, de hasonlóan valamennyi XIII–XIV. századi bárótársához, igen sok bizonytalan vagy felderíthetetlen pontot találunk élete korábbi évtizedeiben is.⁴ Hosszú és fordulatos pályája utolsó és nyilván legfontosabb fejezeténél maradvra érdekes kérdés, hogy a

történettudomány szolgálatában. Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére. Szerk.: Baráth Magdolna, Molnár Antal. Bp.–Győr, 2012. 347–354. p.; *Tóth Krisztina*: Károly Róbert diplomatája: István visegrádi várnagy. In: *Auxilium historiae*. Tanulmányok a hetvenesztendős Bertényi Iván tiszteletére. Szerk.: Körmendi Tamás, Thoroczkay Gábor. Bp., 2009. 365–375. p.; *Uő*: A Szécs nemzetség és rokoni kapcsolatai. In: *Turul*, 84. (2011) 37–42. p.; *Bárány Attila*: Debreceni Dózsa küzdelme a bihari oligarchákkal. In: *Debrecen város 650 éves. Várostörténeti tanulmányok*. Szerk.: Bárány Attila, Papp Klára, Szálkai Tamás. Debrecen, 2011. (A Debreceni Egyetem Történelmi Intézete kiadványai. 7.) 67–113. p. A nádori hivatal 1342 előtti történetéhez: *Szőcs Tibor*: A nádori intézmény korai története 1000–1342. Bp., 2014. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 5.)

- 2 *Kádár Tamás*: Egy érdekes bárói életpálya a 13–14. század fordulójáról: Pok nembeli Móric fia „Meggyesi” Miklós erdélyi vajda. In: *Történeti tanulmányok. A Debreceni Egyetem Történelmi Intézetének kiadványa*. 21. (Acta Universitatis Debreceniensis. Series Historica. LX.) Debrecen, 2013. 133–155. p.
- 3 *Zsoldos*, 2012. 48. p. Vö. *C. Tóth Norbert*: Az ország nádora. In: *Középkortörténeti tanulmányok 7. A VII. Medievisztikai PhD-konferencia (Szeged, 2011. június 1–3.) előadásai*. Szerk.: Kiss P. Attila, Piti Ferenc, Szabados György. Szeged, 2012. 439–450. p., 442. p.; *Szőcs T.*: i. m. 111. p.
- 4 *Engel Pál*: Az ország újraegyesítése. I. Károly küzdelmei az oligarchák ellen (1310–1323). In: *Századok*, 122. (1988) 89–146. p. (a továbbiakban: *Engel*, 1988.), 106. p. Domonkos vázlatos 1310 előtti pályaképét ld. *Kristó Gyula*: I. Károly főúri elitje (1301–1309). In: *Századok*, 133. (1999) 41–62. p. (a továbbiakban: *Kristó*, 1999.), 48–49. p.; *Uő*: I. Károly király harcai a tartományurak ellen (1310–1323). In: *Századok*, 137. (2003) 297–347. p. (a továbbiakban: *Kristó*, 2003.), 318–319. p.

tartományúri rend régi, a királyi hatalommal szembehelyezkedő, lázadó hatalmasságaival való nyílt, fegyveres harc kezdetén I. Károly miért éppen őt — néhai riválisa, Vencel király pártjának egyik legelkötelezettebb volt vezetőjét — választotta új kormányzata élére, a nádori méltóságra. Az alábbiakban Domonkos nádor életútjának, közel harmad százados politikai közszereplésének új forrásokat is felhasználó, részletes bemutatása és elemzése során e kérdésekre próbálunk meg lehetséges válaszokat találni.

Domonkos Domonkos fia „Porc” István országnagy vélhetően legidősebb fiaként, sajnos, csak hozzávetőleg megbecsülhető időpontban, talán az 1260-as évek elején született. Atyja tekintélyes bárói karriert futott be; 1265 előtt előbb IV. Béla király hitvese, Mária szolgálatában királynéi lovászmester és tárnokispán, majd 1265–66-ban (Kun) Erzsébet mellett ifjabb királynéi lovászmester volt. Tisztségét feltehetően megszakítás nélkül viselte V. István 1270. májusi trónra léptéig, illetve — ekkor már mint királynéi lovászmester — azt követően is, lévén hogy 1272-ben is ezen, a trencsényi ispánsággal együtt viselt hivatalban találjuk. A király az év augusztusában bekövetkezett halála után is megtartotta tisztségét egy rövid ideig, novemberben még bizonyosan az özvegy Erzsébet lovászmestere volt. 1275-ben a veszprémi ispánságban találjuk, de felmerült, hogy az 1273-ban szereplő tárnokmestert is személyével azonosíthatjuk. 1277 végén még élt, ezt követően nem tűnik fel forrásainkban.⁵ „Porc” István — minden valószínűség szerint idősebb — fivére, Roland (vagy magyaros alakban Lóránd) még magasabbra ívelő közeleti pályát futott be; az 1240-es években pohárnokmester, asztalnokmester, nyitrai és soproni ispán volt, majd 1247-ben az országbíró-ságot viselte. A következő évben nádor lett, amely hivatala a pozsonyi ispánsággal együtt szokatlanul hosszú ideig, 12 éven át töltötte be; emellett egy alkalommal a soproni ispánságot is elnyerte. Az ország első bárói méltósága után, 1261-ben a szlavón bán-ság élére került, e tisztségben 1267-ig maradt, amikor is a jelek szerint IV. Béla olyannyira megneheztelt rá, hogy még a birtokait is feldúlatta.⁶ V. István uralkodásának két esztendeje sem hozott szembetűnő változást számára, meg kellett elégednie a kemléki ispánsággal, de IV. László megkoronázását követő-

5 *Karácsonyi János*: A magyar nemzetségek története a XIV. század közepéig. I–III. Bp., 1995.² (a továbbiakban: *Karácsonyi*, 1995.) 917–918. p. Bárói hivatalaira: *Zsoldos Attila*: Magyarország világi archontológiája 1000–1301. Bp., 2011. (História könyvtár. Kronológiák, adattárak 11.) (a továbbiakban: *Zsoldos*, 2011.) 67., 72., 214., 227., 311. p.

6 Roland/Lóránd bán kegyvesztésének körülményeire és lehetséges okára: *Zsoldos Attila*: Családi ügy. IV. Béla és István ifjabb király viszállya az 1260-as években. Bp., 2007. (História Könyvtár. Monográfiák 24.) 97–98. p.

en, 1272-ben csakhamar visszajutott a legmagasabb méltóságba, és újfent nádor, majd macsói bán lett. 1273-ban elvesztette hivatalait, de még ugyanazon évben előbb visszanyerte, majd ismét át kellett adnia a náadorságot. 1274–75-ben megint csak nádor volt, ezúttal negyedszer, egyébként e tekintetben elsőként a század felettébb, mondhatni követhetetlenül mozgalmas kormányzattörténetében. Kis híján négy évtizedet átölelő pályája alkonyán, 1275–76 között a királynéi tárnokmesterséget, valamint a vasi és a szanai ispáni hivatalt, míg legvégül, 1277-ben az országbíróságot viselte. Későbbi sorsáról semmit sem tudunk, nagy valószínűség szerint még az évtized vége előtt meghalt.⁷

Domonkos anyját nem ismerjük, atyjának, István királynéi lovászmesternek özvegyét, Smaragd nembeli Miklós leányát, Aglentet bizonyosan nem tarthatjuk annak, tekintve, hogy az a kivételesen magas korban elhunyt nádort jóval túlélve, 1327-ben is apácáskodott a budavári beginák Szibilla-rendházában, illetve mert fivéreivel, László és Ajnárd nyitrai ispánokkal még két évtizeddel később, 1350 táján is találkozunk.⁸ Aglent így — szinte minden kétséget kizáróan — atyjának legalább második, ahhoz igen fiatalon nőül ment felesége lehetett.

Domonkos nevével első ízben három — Borsa Iván és nyomában a kutatás által egyöntetűen hamisnak minősített — 1283-ra keltezett oklevélben találkozunk.⁹ Az első, állítólagosan IV. László király kancelláriája által kibocsátott oklevél a

7 *Karácsonyi*, 1995. 916–917. p.; *Szovák Kornél*: Roland. (Szócikk.) In: Korai magyar történeti lexikon (9–14. század). Főszerk.: Kristó Gyula. Bp., 1994. 577. p. Országnagyi tisztségeire: *Zsoldos*, 2011. 20–21., 30., 34., 46., 51., 54., 59., 68., 161., 175., 184., 198., 202., 225., 348–349. p.

8 Aglent származására: *Wertner Mór*: Smaragd vajda és utódai. A, Miklós ága. In: *Turul*, 15. (1897) 190–191. p.; *Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia. I–XV. (1301–1331), XVII. (1333), XIX–XXIX. (1335–1344), XXXI. (1347), XXXIV. (1350), XXXVIII. (1354)* Szerk.: Almási Tibor, B. Halász Éva, Blazovich László, Géczy Lajos, Kőfalvi Tamás, Kristó Gyula, Makk Ferenc, Piti Ferenc, Sebők Ferenc, Teiszler Éva, Tóth Ildikó. Bp.–Szeged, 1990–2013. (a továbbiakban: AOKlt.) XI. 606. sz.; 1351. aug. 25.: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban: DF) 265 640.

9 Árpádkori új okmánytár. *Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. I–XII. Közzé teszi Wenzel Gusztáv. Pest–Bp., 1860–1874.* (a továbbiakban: ÁUO) XII. 382–384. p. (DF 219 426.); *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I–XI. Ed. Georgius Fejér. Budae, 1828–1844.* (a továbbiakban: CDH) V/3. 165–167. p. (DF 283 392.); *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica. I–II/1. Szerk.: Szentpétery Imre. Bp., 1923–1943. II/2–4. Szentpétery Imre kéziratának felhasználásával szerkesztette Borsa Iván. (Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 9., 13.) Bp., 1961–1987.* (a továbbiakban: RA) 3239. sz. (Magyar Nemzeti Levéltár Országos

nemzetségbeli rokonaik ellenében testvéreivel folytatott birtokperéről és az azt lezáró egyezségről számol be. Ennek tartalma szerint a részleges nemzetségi-családi birtokosztály során két értékes somogyi fekvőség (Pata, Szentgyörgy), illetve egy Pozsony megyei jószág (Selpe) mellett a *genus* Gömör (Putnok, Feled), Borsod (Kaza), Pest (Rátót) és Bihar (Újlak, Kövesd és Oláhtelek) megyei, valamint erdélyi (Csicsó, Retteg) birtokai jutottak nekik.¹⁰ A másik két kiadvány a királyi hadjáratokban — unokatestvéreik, Leusták és Olivér fiai oldalán — teljesített szolgálataikért, kivált pedig a kunok elleni ütközetben tanúsított vitézségükért, nem mellesleg pedig Lőrinc nevű fivérük ott történt haláláért elnyert, a somogyi Szentgyörgy és Pata nevű birtokra vonatkozó állítólagos kiváltság-adományaikat tartalmazza. Bár a szóban forgó okiratok nem állják ki a diplomatikai forráskritika próbáját, bizonyos közléseiket mégis érdemes alaposabban megvizsgálni, elfogadván, hogy bármely kétes hitelű avagy hamis oklevél is tartalmazhat a történeti hűségnek többé-kevésbé megfelelő elemeket és információkat. A két inkriminált okirat esetében sajnos aligha megállapítható, hogy mely pontjai hitelesek, főként a mindig neuralgikus birtok- és *privilegiumszerzés*, illetve tulajdonlás kérdései bizonytalanok, mégis úgy vélem, azt legalább feltételelesen elfogadhatjuk, hogy Domonkos és népes rokonsága 1280 táján ténylegesen több ízben is kipróbálta, sőt akár ki is tüntette magát a harcmezőkön IV. László zászlói alatt.

László király uralkodása idején Domonkos többet nem szerepel, amikor azonban újra feltűnik a közéletben, már az országos nagypolitikában, sőt a hatalom közvetlen közelében, III. András király hű és elismert előkelői között találkozunk vele. Pontosán nem tudjuk, mikor csatlakozott az új király párthíveihez. Elképzelhető, hogy már az annak koronázása (1290. július 29.) körüli időben is támogatói közé tartozott, bárói méltóságot azonban csak 1291 utolsó heteiben, minden

Levéltára, Diplomataikai Levéltár [a továbbiakban: DL] 89 258.) A hamis oklevelek írásképek szerint a XIV., illetve a XV. században készülhettek.

- 10 Pata ma: Patapoklosi, Szentgyörgy a mai Tótszentgyörgy területén vagy közvetlen közelében feküdt, napjainkban mindkettő Baranya m.-hez tartozik. Selpe közelebbi fekvése ismeretlen, Putnok a Sajó-parti várossal azonos (Borsod-Abaúj-Zemplén m., ld. *Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I–IV. Bp., 1963–1998.* [a továbbiakban: ÁMTF] II. 536. p.). Feled ma: Jesenské, Szlovákia Besztercebányai kerületében fekszik, (ÁMTF II. 496. p.), Kaza ma: Sajókaza (Borsod-Abaúj-Zemplén m., ÁMTF I. 779–780. p.). Rátót ma: Vácraót (Pest m., ÁMTF IV. 554. p.). Újlak, mai nevén Pusztajlak, Uileacu de Criș (ÁMTF I. 679–680. p.), Kövesd, a mai Cuișd (ÁMTF I. 638. p.) és az egykor attól északra feküdt Oláhtelek falu helye (ÁMTF I. 647–648. p.) Romániában, Bihar megyében található. Csicsó, valószínűleg a mai Csicsómihályfalva; Ciceu-Mihăiești és Retteg, ma: Reteag, Beszterce-Naszód megyében, szintén Romániában fekszik.

bizonytal december 10. után kapott, mikor a király Ákos nembeli Mojs tárnokmester utódává nevezte ki.¹¹ Országnagyi tisztségét rendkívül hosszú ideig, III. András mintegy tíz évvel később bekövetkezett haláláig viselte megszakítatlanul, közel kétszer olyan hosszán, mint a bárói *dignitasok* hivatali időtartamait összesítő képzeletbeli lista második helyén, az országbírói méltóságban eltöltött öt évvel álló Péc nembeli Márk fia Apor.¹² László nevű testvére legkésőbb 1291. február vége óta királyi asztalnokmester volt, a szűkebb bárói elitbe való felemelkedésük és ottani, tartósnak bizonyult helyfoglalásuk tehát nagyjából párhuzamosan, alighanem egymást segítve történt.¹³

1290-ben, alighanem az év vége táján, fivére, László-Lack mester oldalán ő is részt vett rokonaik és a Kacsics-nemzetség nógrádi ágának — Aba Amadé nádor és más előkelők közreműködésével, András egri püspök előtt — Zagyvafőn megkötött kiegyezésén.¹⁴ A két nemzetség között közelebről ismeretlen időpontban, de feltehetően az 1280-as évek második felében súlyos viszály és háborúság támadt, melynek során a Rátótok Kacsics nembeli Leusták szöllősi várát két másik kisebb erődített birtokával egyetemben megtámadták és lerombolták, őt magát pedig három családtagjával és számos szolgájával együtt megölték.¹⁵ A megegyezés szerint a Rátót nembeliek vállalták, hogy mindhárom elpusztított erősséget újjáépítik, valamint ezen felül 200 márká kárpótlást fizetnek a károsultaknak. Sajnos nem tudjuk, hogy Domonkos vagy akár fivérei milyen mértékben voltak érintettek a bűncselekményekben, forrásunk ezt a rokonság egyetlen tagja kapcsán sem említi, de mivel unokatestvéreikkel közösen tettek ígéretet a fenti vállalások teljesítésére, teljes ártatlanságuk kevésbé valószínű.

11 ÁUO V. 30–32. p. (DL 84 676.); *Zsoldos*, 2011. 64. p.

12 *Zsoldos*, 2011. 23–25., 35–36., 40., 48. p., Aporra: uo. 35. p.

13 László 1294 júliusában szerepel utoljára az asztalnokmesterségben, de elképzelhető, hogy még azt követően is évekil a tisztségben maradt, tekintve rajta kívül nem ismerünk mást III. András idején a hivatalban. A később Lack néven is emlegetett fivér 1300. augusztus közepén a szlavón bánágot viselte, alkalmasint 1301 kora tavaszáig. *Zsoldos*, 2011. 48., 56. p.

14 1290: CDH VI/1. 69–70. p.

15 *Simon Zoltán*: „Castrum Zeuleus”. In: Műemlékvédelem, 33. (1989) 85. p. Szöllős romjait a mai Mátraszőlős (Nógrád m.) északnyugati végében találjuk. ÁMTF IV. 301. p. A konfliktus komolyságára utalhat, hogy a békemegállapodás létrehozásában az egyik legtekintélyesebb világi hatalmasság, Amadé nádor is szerepet vállalt és azt végül az országgrész egyházi főméltósága, András egri püspök előtt kötötték meg, aki ráadásul arról nem is székelyén, hanem egy kis nógrádi faluba ellátogatva adott ki oklevelet.

Egykori kiváló gazdaságtörténészünk, Hóman Bálint Domonkosunk huzamos tárnokmesteri működéséhez kapcsolja, illetve személy szerint neki tulajdonítja a század utolsó évtizedében a magyar központi pénzügyigazgatásban és állami gazdaságpolitikában bekövetkezett kedvező változásokat.¹⁶ Valóban nem fér hozzá kétség, hogy tárnokmestersége második felében igen jó minőségű, magas nemesfémtartalmú, IV. Béla legkiválóbb pénzeinek színvonalát és értékét idéző veretek készültek a királyi verdékben, aminek köszönhetően III. András dénárai nem csupán belföldön, de alighanem a szomszédos országokban is kedvelt fizetőeszköznek számítottak.¹⁷

Domonkos a király kormányzatának legtekintélyesebb, bizonyára sokak által irigyelt helyzetű és befolyással bíró tagja volt. Andrással való szoros viszonyát látszik igazolni, hogy 1295 elején a király tárnokmestere hevesi birtokára is ellátogatott, február 16-án Pásztón adott ki oklevelet.¹⁸ Országos hivatala mellé később a somogyi ispánságot is elnyerte, 1297. december 4-én már bizonyosan viselte megyésispáni tisztségét.¹⁹ III. András uralkodása idején utoljára 1299. október 29-én szerepel a tisztségben, de azt alighanem 1301 elején is ő töltötte be.²⁰ Valamikor 1299. július 17. előtt a király megbízta Nógrád megye igazgatásával is, ami vélhetően összefüggésben állt azzal, hogy mind családi, mind saját szerzeményű birtokainak egy számottevő része a megye területén feküdt.²¹ Bárói hivatalait 1301 januárja, azaz III. András elhunytá után is megtartotta.

A hálás uralkodó a jövedelmező tisztségek mellett sokat érő földbirtok-adományokkal is igyekezett elismerni és honorálni iránta tanúsított hűségét. Szolgálati jutalmaképpen neki adományozta a barsi Udal birtokot, amit azután ő, III. András 1297. december 4-én kelt — az imént már említett — megerősítő privilégiuma szerint az ugyancsak Bars megyei Szakácsi nevű földjével együtt elcserélt Lodomér esztergomi érseknek a Gömör megyében fekvő, Rima mellett

16 *Hóman Bálint: A Magyar Királyság pénzügyei és gazdaságpolitikája Károly Róbert korában.* H. n. [Bp.] 1921. 45. p.

17 *Hóman Bálint: Magyar pénztörténet 1000–1325.* Bp., 1916. 321–327. p.

18 RA 4007. sz. (DL 135.)

19 *Monumenta ecclesiae Strigoniensis.* II. Ed. Ferdinandus Knauz. Strigonii, 1882. (a továbbiakban: MES II.) 413–415. p. (DF 259 027.); *Zsoldos*, 2011. 195. p.

20 1299. okt. 29.: Oklevéltár a gróf Csáky család történetéhez. I/1. Szerk.: Bártfai Szabó László. Bp., 1919. (a továbbiakban: Csáky I/1.) 29–31. p. (DL 71 404.)

21 *Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg.* II. Bearbeitet von Irmtraut Lindeck-Pozza. Graz, 1965. 327–328. p. (DL 2216.); *Zsoldos*, 2011. 173. p.

ti Velkenye, és a Sajó-menti — egyébként Domonkosnak Németi nevű birtoka szomszédságában lévő — Püspöki jószágaival.²² A birtokcserében érintett Garam-menti Udalt kevéssel azelőtt, 1297-ben kapta a királytól, amit az éppen azért cserélt el Devecseri Márton alországbíróval, hogy Domonkosnak adományozhassa.²³ A csereként megszerzett Gömör megyei birtokok azonban vélhetően szintén csak rövid ideig maradtak kezén. Néhány nappal később, december 10-én a király előtt egy birtokperét is sikerült lezárnia. A III. András által kiadott oklevél szerint a bizonyos „Kun” István testvérével, Miklóssal a Bodrog megyei Hetes, Murgó, Ganata és Elmeg nevű királynéi jószágokért régebb óta folyó perükben végül olyan módon egyeztek meg, hogy Miklós az utóbbi két fekvőséget átadta neki.²⁴

Domonkos tárnokmesteri működéséről alig tudunk valamit, közel tíz esztendei hivatalviselése alapján azonban feltehető, hogy a tisztéből eredően rá háruló országos feladatait a király megelégedésére látta el és annak megbecsült főemberei közé tartozott. Állandó és feltűnő gyakorisággal szereplő, tevékeny tagja volt a szűkebb királyi tanácsnak, az uralkodó csupán néhány tagú, legbensőbb bizalmi, tanácsadó testületének, azon belül pedig a világiak között minden jel szerint igen fontos szerepet vitt. Fivéréivel, Lászlóval és unokatestvérével, a — vélhetően épp az idő szerint — „dunántúli” nádorrá kinevezett (II.) Rolanddal természetesen részt vett az 1298. július végi pesti országgyűlésen is. 28-án az ország csaknem valamennyi világi főméltósága, köztük maga Domonkos is, és a klérus vezetői a király kérésére annak nagybátyját, Albertino Morosini szlavón herceget egyhangú határozattal — mint az okirat fogalmaz — felvették és bevezették a királyság báróinak és nemeseinek közösségébe.²⁵

22 Udal valószínűleg a mai Zselíz, Želiezovce közelében; Szakács a mai Garamvezekénytől, Vozokany nad Hronom nyugatra feküdt. (Mindkettő a Nyitrai kerületben, Szlovákiában található. ÁMTF I. 474., 482. p.) Velkenye ma: Vlkyňa, szintén Szlovákiában a Besztercebányi kerületben fekszik. (ÁMTF II. 557. p.) Püspöki ma: Sajópuspöki (ÁMTF. II. 537. p.) és Németi ma: Sajónémeti (ÁMTF II. 529. p.) Borsod-Abauj-Zemplén m.-ben találhatóak.

23 ÁUO X. 260–262. p. (DL 86 886/1–2.)

24 Hazai okmánytár. Codex diplomaticus partius. VII. Kiadják Ipolyi Arnold, Nagy Imre, Véghely Dezső. Bp., 1876. 264–265. p., RA 4152. sz. Hetes a mai Bácsmonostortól (Bački Monoštor, Nyugat-Bácskai körzet, Szerbia) dél-délnyugatra (ÁMTF I. 719–720. p.), Ganata és Elmeg ismeretlen helyen, talán Hetes vidékén feküdt (ÁMTF I. 717.), míg Murgó a mai Gara (Bács-Kiskun m.) keleti határában terült el (ÁMTF I. 724. p.).

25 Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. I. Herausgegeben von Franz Zimmermann, Carl Werner. Hermannstadt–Köln, 1892. 192–193. p. (DL 105 971.) Az okmány keltezése körüli problémákra ld. Az Árpád-kori nádorok és helyetteseik okleveleinek kritikai jegyzéke. Szerk.: Szócs Tibor. Bp., 2012. 281. sz.

Nem sokkal az egyébként igen fontos törvényeket elfogadó országgyűlés be-rekesztése után négy nagyhatalmú bárótársa, Ákos nembeli István országbíró, Demeter pozsonyi és zólyomi ispán, Aba nembeli Amadé volt nádor, valamint Szécs nembeli Pál komáromi, győri és mosoni ispán mellett — szabályos, kétoldali magánjogi szerződések keretében — szövetségre lépett a királlyal. E szövetség létrejöttének konkrét indítékai nem ismertek, nyilvánvalónak tűnik azonban, hogy a szerződés a renitenskedő, és legalapvetőbb törvényi normákat is rendszeresen felrúgó, hatalmaskodó, vagy épp a központi hatalommal fegyveresen is szembeszegülő oligarchák, ezek közt is elsősorban Csák nembeli Máté és a Kőszegi-fivérek ellen irányult, másrészt pedig célja a pesti országgyűlés végzéseinek megóvása, végrehajtása volt.²⁶

A következő évben ismét személyes, vagyoni jogi ügyben találkozunk vele. Február 19-én a király jóváhagyta Domonkosnak a Sartványvecse nembeli Gyula fia Miklóssal korábban kötött birtokcsere-megállapodását, miszerint az a Heves megyei Poroszló birtokát az ottani monostorral és minden tartozékával egyetemben átadta neki az ő szabolcsi Ohatmonostora, Hódos, Árkosd, Szilas és Csege, valamint a Torna megyei Buhtefölde nevű jószágaiért.²⁷ A szerződésben egyúttal mindkettőn visszavonták az egri püspöknek és egyházának tett, a szóban fogó birtokokkal kapcsolatos ígéreteiket is.

Kevés kétségünk lehet azt illetően, vajon az özvegy Ágnes királyné által 1301. január 15-én kiállított oklevélben szereplő Domonkos mester azonos-e vele.²⁸ Mint III. András egyik legmegbízhatóbb és lojális párthíve, nagy valószínűség szerint jelen volt Budán annak halálos ágyánál, majd támogatta a férjét fiatalon elvesztett Ágnes királynét is.

Vezető szerepet vállalt és vitt a szabad királyválasztást hirdető főúri csoport élén, amely a VIII. Bonifác pápa által támogatott Károly nápolyi trónigénylő utódlásától mereven elzárkózott. Jelöltjük III. András egyetlen leányának jegye-

26 *Lenkey Zoltán – Zsoldos Attila: Szent István és III. András.* H. n. [Bp.] 2003. (Párhuzamos életrajzok a magyar történelem századaiból.) 210–213. p.

27 ÁUO V. 202–203. p. (DL 96 041.) Poroszló a mai Heves megyei, Tisza-parti várossal azonos, ld. ÁMTF III. 126–127. p. Ohatmonostora a mai Egyek (Hajdú-Bihar m.) északkeleti határában feküdt, Hódos ma Kis-, és Nagyhódos néven Szabolcs-Szatmár-Bereg m.-ben, Csege Tiszacsege néven ugyanott, Árkosd és Szilas az utóbbi közvetlen közelében feküdt. Ld. *Németh Péter: A középkori Szabolcs megye települései.* Nyíregyháza, 1997. 25., 53., 144–145., 181. p. A Torna megyei birtok fekvése ismeretlen.

28 Budapest történetének okleveles emlékei. I. Szerk. Csánky [sic!] Dezső gyűjtését kiegészítette és sajtó alá rendezte Gárdonyi Albert. Bp., 1936. 351. p. (DF 201 668.)

se, IV. Béla leányági ükunokája, Vencel, az akkor mindössze 12 éves cseh herceg, egyben trónörökös volt. A Képes Krónika tanúsága szerint sok más főúrral és János kalocsai érsek társaságában Csehországba ment és Vencel herceget Magyarország trónjára meghívta. Elnyervén annak atyja, II. Vencel cseh király beleegyezését, jelentősebb fegyveres erő élén Vencelt Magyarországra hozták és Székesfehérvárott 1301. augusztus 27-én ünnepélyesen királlyá koronázták. Domonkos fivérét, Kokost, aki ugyancsak az illusztris főúri küldöttség tagja volt, a fiát a morva–magyar határig elkísérő Vencel király augusztus 12-én Kočínban a Tisza menti, Szolnok megyében fekvő Várkonyfalva meg is adományozta.²⁹ Kokos eszerint, főként, ha figyelembe vesszük, hogy annak magyarországi adománytételre elvben semmiféle joga nem volt, egészen kivételes kegyben állt a cseh uralkodónál. Domonkos vélhetően már ekkor, Vencel augusztus végi koronázását követően a szűkebb királyi tanács állandó, egyben annak az egyik legbefolyásosabb tagja lett, s nagy valószínűség szerint a Vencel 1301. szeptember 26-án kelt oklevelében említett Domonkos királyi ajtónállómestert vele azonosíthatjuk.³⁰

Az országos ügyeken túl Domonkost természetesen saját birtokainak dolgai ekkortájt is foglalkoztatták. Egy 1301-ben a budai káptalan által kiadott oklevél szerint a korábban Poroszló nevű birtokáért cserében adott Szabolcs megyei Csege jóságát a Borsodban fekvő Olaszarló (?) nevű szerzett birtokáért és 80 márkáért cserélte vissza.³¹ Az oklevél a király tárnokmesterének mondja, ami így kétségtelenné teszi, azonos III. András méltóságviselőjével. 1302. december 2-án 32 marka ezüstért megvásárolt egy, a Tarca nevű birtokban lévő földet.³² Ekkor megint csak a király tárnokmestereként szerepel, mint alább látni fogjuk, feltehetően csak tiszteleti címmel. Egy másik 1302-ben kiadott oklevélből testvéreivel, az ott „Lack”-nak nevezett Lászlóval és Kokossal elkövetett korábbi hatalmas-

29 CDH VI/2. 302–303. p., AOKlt. I. 67. sz. Várkony ma: Tiszavárkony, Jász-Nagykun-Szolnok m.

30 CDH VI/2. 303–305. p., AOKlt. I. 76. sz. Domonkos azonosítására ld. *Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457.* I. Bp., 1996. (História könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.) (a továbbiakban: *Engel*, 1996.) 36. p.

31 AOKlt. I. 144. sz. Csege ma: Tiszacsege (Hajdú-Bihar megye), Poroszló a Heves megyei településsel, a borsodi birtok valószínűleg a mai Arlóval (Borsod-Abaúj-Zemplén megye) azonos. Utóbbira ld. ÁMTF I. 752–753. p.

32 *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae. I. Ad edendum preparavit Vincent Sedlák. Bratislavae, 1980.* 99. p. (DL 60 960.) Tarca, mai, hivatalos nevén: Torysa, Szlovákia Eperjesi kerületében fekszik.

kodásukról értesülünk; az általuk elfoglalt Somogy megyei Basal nevű birtokot jogos tulajdonosaiknak visszaadták.³³

Vencel király meglehetősen rövid, közel hároméves magyarországi tartózkodása idején annak *aulájában* többször feltűnik okiratainkban bizonyos Domonkos nógrádi és szepesi, valamint fehérvári ispán. Megítélésünk szerint ezen Domonkos *comes* azonos a mi Domonkosunkkal. Először Vencel 1302. május 10-én, Budán kibocsátott oklevelében szerepel, ekkor mint nógrádi és szepesi ispán.³⁴ Valószínűsíthető, hogy Vencel és főurai e tisztségekkel kárpótolták a Héder nembeli Henrik szlávón bánnak átadott tárnokmesterségért. Október 6-án ismét nógrádi és szepesi ispánnak címezték, a királyi tanács tekintélyes, magas rangú tagja volt.³⁵ Egy 1303-ban, napi dátum nélkül, de bizonyosan augusztus 26. után kiadott oklevélben már nógrádi és fehérvári ispánként említik, míg testvére, Kokos a lovászmesterséget viselte.³⁶

Vencel iránti elkötelezettségét és lojalitását — az általa, illetve fivére által elnyert tisztségeken túl, közvetve — a király Domonkos szervienseinek tett adománya is bizonyítja.³⁷ Mint 1302-ben kiadott privilégiumában Vencel előadja, familiárisai tevékenyen részt vettek a Károly és a pártján lévő bárók Buda elleni — szeptember elejére datálható — váratlan támadás elhárításában, ahol is egyiküket, miután a harc során fogságba esett, lefejezték; ezt követően Fejér megyében, az ottani híveinek birtokait dúló Csák nembeli Márk fia István és annak *genere*, Roland fia Roland ellen tüntették ki magukat. A Nagy-szigeti Gyala nevű birtokkal megadományozott szerviensek pontos azonosítása erősen problematikus, az elvesztett oklevél első kiadóinak, Katonának és Fejérnek szövegközlései, valamint az oklevél Ottó király általi megerősítő átirata egymásnak teljesen ellentmondóak, mégis megkockáztathatjuk annak feltevését, hogy a szóban forgó nemesek a Dunántúl északkeleti sarkában, nagyrészt pedig Fejér megye területén rendelkeztek birtokokkal.³⁸

33 Anjoukori Okmánytár. Codex diplomaticus Hungaricus Andegavensis. I. Szerk.: Nagy Imre. Bp. 1878. (a továbbiakban: AO I.) 45–47. p. (DL 91.) Basal Szigetvár mellett, ma Baranya megyében fekszik.

34 AOKt. I. 211. sz.

35 AOKt. I. 295. sz.; Engel, 1996. 156., 195. p.

36 Csáky I/1. 32–33. p. (DL 71 403.); Engel, 1996. 127., 156. p.

37 1302.: AO I. 41–43. p. (DL 40 302.)

38 A később eltűnt Gyala ma puszta Makád határában délkeletre. Ld. ÁMTF IV. 201. p.

Az ifjú uralkodó melletti szilárd kitartásáról és hűségéről tanúskodik annak 1303. május 5-én kelt oklevele is, amelyet Domonkos családi birtokán, a Heves megyei Pásztón bocsátott ki a király.³⁹ Különösen fontossá teszi Vencel — vélhetően kedvelt bárója vendégségében és védelmében eltöltött — ott-tartózkodásának tényét, ha felidézzük azon igencsak jellemző, uralmának bizonytalanságát és erőtlent, instabil voltát jól megvilágító tény, hogy Vencel király mintegy három esztendei magyarországi uralkodásának idején — kétséget kizáró módon — csupán ezen egyetlen alkalommal hagyta el a székhelyéről szolgáló Budát (esetleg közvetlen környékét), azaz megkoronázása és 1304 nyarán Csehországba történt visszatérte között gyakorlatilag ki sem mozdult a székváros falai közül. A látogatás jelentőségét erősítheti, hogy egy 1304. június elején, hasonlóképpen Pásztón kelt *damus pro memoria*-oklevél kiadója — amennyiben Szöcs Tibor igen meggyőző érvei helytállóak —, alighanem Vencel király volt, abban az esetben pedig, ha ez így van, akkor a Přemysl-házbeli uralkodó valójában kétszer is ellátogatott a Nógrád és Heves megye határán fekvő településre.⁴⁰

Itt kell kitérnünk egy, a kutatásban negyed százada megjelent téves vélekedés igencsak időszerű cáfolatára. Kristó Gy. fogalmazta meg 1988-ban azt az azóta egyébként általa is elvetett véleményt, hogy I. Károly 1304 tavaszán Hevesben, a Rátót-fivérek egyik ottani birtokán járt volna.⁴¹ Ezt a feltevést a király egy, az év május 22-én kiadott oklevelének keltezési helyére (*iuxta Hoznus*) alapozta, az ott megjelölt Hasznossal a Pásztótól keletre fekvő Heves megyei települést azonosítva.⁴² Részletesebben nem kifejtett nézetének — talán megengedhető és elfogadható, általunk elvégzett utólagos — kiegészítése és részleges továbbértelmezése szerint az ifjú király a falu, illetve a környező vidék régi birtokosai, a feltehetően ekkorra támogatói közé állt Rátót nemzetség tagjainak vendégszeretetét élvezte Hasznoson. Ezzel szemben azonban szinte bizonyosnak mondható, hogy Károly nem itt, hanem a Keve megyei torontáli uradalom területén fekvő azonos nevű település közelében — tehát a Tisza alsó folyása mentén — keltezte említett oklevelét. Számos adatunk bizonyítja, hogy Károly király uralkodása első éveit,

39 CDH VIII/1. 117. p.

40 1304. jún. 9.: AOKlt. I. 746. sz. (1305-re datálva). (DL 105 809.) Szöcs Tibornak ezúton is hálásan köszönöm, hogy egyéb önzetlen segítsége mellett a XIII–XIV. századi *damus pro memoria*-kiadványok kutatása és feldolgozása során készített regesztái közül többet is volt szíves rendelkezésemre bocsátani.

41 Károly Róbert emlékezete. A szöveganyagot vál., szerk., a bevezetőt és a jegyzeteket írta Kristó Gyula, Makk Ferenc. Bp., 1988. (Bibliotheca Historica.) (a továbbiakban: KRE) 15. p.

42 AO I. 80–82. p.

különösen pedig az 1301 vége és 1304 közepe közötti időszakot az ország déli határvidékén, illetve az azzal szomszédos területeken, Szlavóniában, a Szerémségben, valamint feltehetően a Duna–Tisza-közén — legelkötelezettebb párthíve, a nagyhatalmú Csák nembeli Ugrin védőszárnyai alatt — töltötte, s a Délvidékről, csakúgy, mint cseh riválisa Budáról, igen ritkán mozdult ki.⁴³ Elbeszélő forrásaink csak általánosságban írják, hogy a király ezen időszakban az ország határai közelében tartózkodott, a Leobeni Krónika ismeretlen szerzője azonban egyedülként a kérdést illetően konkrét ismeret is közöl, miszerint Károly a Szerém megyei Bélakút vagy másnéven Pétervárad ciszterci monostorában időzött, s várta sorsa jobbra fordulását.⁴⁴ Roppant hiányos itineráriuma éppen két héttel a kérdéses hasznosi tartózkodás előttről szolgál lényegi információval: saját kiadású oklevele szerint Károly május 6-án a Bács megyei Futakon volt.⁴⁵ A 22-én kelt dokumentum — aligha véletlenül — ugyancsak délvidéki vonatkozású: Károly régi hívét, az őt a bárók és főpapok megbízásából Magyarországra meghívó, s később neki is eredményes követi szolgálatokat teljesítő Geszti Budó fia Benedeket egy Szerém megyei földdel adományozza meg.

Ha mindehhez hozzávesszük még, hogy Károly egy kivételtől eltekintve valamennyi 1302. szeptember és 1304. augusztus vége között kelt kiadványa délmagyarországi, pontosabban szerémségi és szlavóniai ügyek kapcsán keletkezett, birtokokat kizárólag a délvidéki országrész megyéiben adományozott, s az összes ezen időszakból származó, a keltezés helyét is megjelölő oklevelét a mondott határvidéki területeken bocsátotta ki, valamint nem hagyjuk figyelmen kívül, hogy riválisa, Vencel 1303. május elején Pásztón, a Rátót nemzetség egyik fő családi birtokán vendégeskedett, csaknem teljes bizonyossággal elvethetjük Kristó Hasznosra vonatkozó azonosítását.

Vencel távozása után Domonkos gyaníthatóan az újabb trónkövetelő, Ottó alsó-bajor herceg pártjához csatlakozott: a familiárisainak Gyalára vonatkozó, Venceltől nyert privilégiumát megerősítő, 1306 második felében Ottó által ki-

43 Károly 1306 előtti itineráriumát ld. *Sebestyén Béla*: A magyar királyok tartózkodási helyei. Sajtó alá rendezte: Sebestyén Erzsébet. Bp. é. n. [1938.] 32. p. A király uralkodása első éveit bemutató, befejezés előtt álló tanulmányunkban annak — felettebb hézagosan ismert — tartózkodási helyeivel részletesen foglalkozunk.

44 Anonymi Leobensis Chronicon. In: *Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descendentium ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCC. I–III. Collegit Albinus Franciscus Gombos*. Bp., 1937–1938. (a továbbiakban: *Cat.*) I. 280. p.; *Takács Miklós*: A bélakúti/pétervárad-i ciszterci monostor. Újvidék, 1989. 32–33. p.

45 AOKt. I. 603. sz. (DL 91 155.)

adott oklevél ugyanis Domonkost királyi tárnokmesterként tünteti fel. Persze az is elképzelhető, hogy kinevezése és szerviensei adományának megerősítése éppen megnyerése érdekében történt, miként az sem kizárható, hogy a tárnokmesteri hivatalt ténylegesen el sem foglalta az új király kormányzatában.

Ezzel kapcsolatosan fel kell hívjuk a figyelmet, hogy Vencel és utóda, Ottó király eljárásában és politikájában a magyar trón öröklésére vonatkozó jogaik érvényesítését illetően alapvető alkotmányos különbségek voltak. Míg Vencelt az ország elitjének zömét képviselő bárók és egyháznagyok közös, egyhangú elhatározással megválasztották és hivatalos követség útján meghívták a magyar királyi trónra, addig Ottó bármiféle hasonló közjogi aktus akárcsak formális megejtése, és — a Héder nemzetségbeli Kőszegi-testvéreket és famíliájukat leszámítva — számottevő pártcsoporthoz támogatása nélkül, lényegében önjelöltként jelent meg Magyarországon és tett kísérletet a főhatalom átvételére. Hatalmi bázisa így — mindenekelőtt a kor felfogása szerint egyfajta közakaratot kinyilvánító választás híján — Vencelénél jóval szűkösebb és bizonytalanabb volt.

Hogy Domonkos valóban csatlakozott Ottó pártjához, s főként pedig, hogy annak őszinte és aktív támogatója lett volna, némileg megkérdőjelezi fivére, Kokos néhány évvel korábbi állásfoglalása, aki 1304. augusztus 24-én Pozsonyban Károly fő hívei között bukkan fel.⁴⁶ Valószínűbb, hogy a Vencel távozása utáni években előnyösnek tűnhetett egy időre visszavonulni az országos politikától, és a komoly elkötelezettséggel támogatott Vencel uralkodásnak nehezen nevezhető, kudarcos kísérlete után inkább a kivárás politikáját választani. Domonkos birtokai e szempontból kedvező vidéken, az ország fő helyeihez, Budához, Esztergomhoz és Székesfehérvárhoz viszonyítva közel feküdtek, a porondon maradt Károly és a Vencel helyére lépő Ottó közötti küzdelem eseményeiről így időben értesülve várhatta a nyílt állásfoglalás számára legmegfelelőbb pillanátát.

Székhelyét, nagybirtokosi rezidenciáját a már említett Heves megyei Pásztón, illetve korábban valószínűleg az attól keletre, a Nyugati-Mátra egyik legmagasabb bércén emelt — az atyja, István által 1265-ben megszerzett — Ágasváron tartotta.⁴⁷ A jóformán megközelíthetetlen, az ún. Árpád-kori hegyi kisváarak jellegzetes típusába tartozó erősség kiválóan megfelelt a korban elsődlegesen fontos védelmi céloknak, de a viszonylag békésebb időszakokban ura és főképp családja, valamint népesebb kíséretük, háznépük kényelmi igényeit már csak helyszűke miatt sem elégíthette ki. Ágasvár ráadásul, mint a család egyetlen ismert

46 CDH VIII/1. 160–161. p., AOKlt. I. 644. sz.

47 ÁMTF III. 65–66., 121–123. p.

vára, hevesi és nógrádi uradalmaik központja, testvéreivel közös tulajdonú birtokban volt, s csak később került — alighanem birtokosztály révén — kizárólagosan László nevű fivére, illetve annak fiai kezére. Domonkos ezért feltehetően többnyire a szépen gyarapodó Pásztón tartózkodott, ahol minden bizonnyal egy állandó székhelyéül szolgáló erődített udvarháza is állt.⁴⁸ Utódai, a Pásztói család tagjai 1440 táján az akkorra már rommá lett Ágasvár közvetlen közelében, Hasznos település keleti határában, a Kövecses-patak völgye felett emelkedő — később, az újkortól Cserterinek nevezett — várat is birtokolták.⁴⁹ Ennek építési idejét, sajnos, nem ismerjük. Minthogy első okleveles említése 1416-ból való, így kevésbé valószínű, hogy Domonkos birtokolta, vagy akár ő építtette volna.⁵⁰ Feltehető ugyanakkor, hogy utódai éppen azért emeltették az Ágasvárhoz árukkodóan közel álló erősséget, mert az első, közös ősük által elnyert várbirtok a Tari előnevet használó rokonaik, László ágának kizárólagos tulajdonába került, s így azok saját vár nélkül maradtak.

Több éves „eltűnése” után, 1307-ben már Domonkost is I. Károly oldalán találjuk: október elején részt vett a királyt a trónon és hatalmában megerősítő rákosi országgyűlésen. Mindenképpen árukkodó, hogy az itt kiadott oklevélben, bár aszerint semmiféle tisztséget nem viselt, Csák nembeli Ugrin mögött a második helyen említik, megelőzve a szintén jelenlévő, tényleges és „örökös” nádorokat: Aba nembeli Amadét, Borsa nembeli Kopaszt és Ákos nembeli Istvánt.⁵¹ A király 1308. szeptember 22-én kiadott oklevelében ismét nógrádi ispánként szerepel, így elképzelhető, hogy a Vencel király rövid uralkodása idején nyert tisztségét mindvégig megtartotta. A privilégium egyébként mint a király környezetében tartózkodó előkelőt említi, és ezt követően az oklevelekben rendre az uralkodó mellett tűnik fel, alighanem mert — legkésőbb ekkortól — Károly szűkebb országtanácsának állandó tagja volt.⁵² Fivéreivel részt vett az 1308. november 27-i pesti gyűlésen is, ahol a nagy számban összegyűlt főurak, egyháznagyok és

48 A korabeli Pásztóra: ÁMTF III. 121–122. p.

49 1441. jan. 18.: DL 13 606.; 1454. júl. 12.: DL 15 684.; *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I. Bp., 1890. 52. p.

50 *Engel*, 1996. 325. p.; *Havassy Péter*: Várnagyok és alvárnagyok a középkori Heves megyében. In: *Agria. Az egi Dobó István Múzeum Évkönyve. Annales Musei Agriensis*. 47. Eger, 2011. 140. p.

51 1307. okt. 10.: CDH VIII/1. 221–223. p. (DL 39 259.) Fordítása: KRE 71–72. p.

52 1308. szept. 22.: *Wenzel Gusztáv*: Budai regesták. Második közlés. Buda az anjou királyok korában. In: *Magyar Történelmi Tár*, 4. (1857) 176–178. p. (DF 229 866.) Domonkos I. Károly udvarában, illetve a király közvetlen környezetében való tartózkodásának vagy annak megbí-

nemesek, miután Gentilis pápai legátus a Szentszék nevében megerősítette Károlyt uralkodói jogaiban, ünnepélyesen királlyá választották azt, illetve hűséget fogadtak neki.⁵³

Bár 1308. november 10-én a bíboros-követ és Tamás érsek, valamint Csák nembeli Máté nagy jelentőségű kékesi találkozásán Domonkos nem volt jelen, annak előkészítésében, a kardinális és a király között lefolyt megelőző tárgyalásokon feltehetően komolyabb szerepet játszott. Személye, illetve a trencsényi nagyúrral való erősen feszült kapcsolata a főbb témák mellett alighanem szintén előkerültek a megbeszélésen, és Máté — Gentilis határozott kérésére — békecsókkal szentesítve fogadta, hogy igazságos és méltányos békét, valamint tisztesség egyezséget köt vele és mindazon bárókkal, akikkel eddig viszályt tartott.⁵⁴ A Mátéval nyíltan ellenségeskedő, bizonyára nem csekély számú főúr közül — aligha véletlen módon — egyedül Domonkost nevezi meg oklevelünk, bizonyára nem csupán azért (vagy éppen pontosan annak okán), mert kettejük konfliktusa volt a leglátványosabb ekkoriban.

1309 tájára — annak legrégebbi hívei, Csák nembeli Ugrin tárnokmester, Aba Amadé és Tamás esztergomi érsek oldalán — Domonkos lett Károly még mindig igencsak sérülékeny és labilis királyságának negyedik oszlopa. A király második, 1309. június 15-i, budavári koronázásán — alighanem annak kíséretében — személyesen vett részt, egyszersmind ő képviselte távolmaradt testvéreit is.⁵⁵ Ezt követően különösen aktívan munkálkodott Károly trónjának megszilárdítása érdekében. 1310. április első napjaiban Tamás esztergomi érsekkel és Aba nembeli Amadé nádorral maga is Szegedre ment, hogy az Erdélyt, valamint az azzal szomszédos megyék nagy részét uralma alatt tartó Kán nembeli László vajdát a korona visszaadására rábírja.⁵⁶ Ez ügyben társaival sikert ért el: a vajda elismerte Károlyt az ország törvényes uralkodójának, hűséget fogadott neki, ráadásul — közös esküjük révén — egyéb fontos vállalásokat is tett, és az előírt határidőig

zása nyomán kifejtett tevékenységének okleveles emlékei: AOKlt. II. 482., 494., 668., 863., sz., III. 577. sz., IV. 131., 143., 153. sz., IV. 689., 884. sz.

53 1308. nov. 27.: CDH VIII/1. 264–269. p. (DF 289 170.) Az okirat egy részének fordítása: KRE 79–81. p.

54 1308. nov. 10.: CDH VIII/7. 60–63. p. (DF 289 195.) Fordítása: KRE 77–78. p.

55 1309. jún. 15.: CDH VIII/1. 333–337. p. (DF 289 193.) Részleges fordítása: KRE 82–84. p.

56 1310. ápr. 8.: CDH VIII/1. 389–391. p. (DF 289 196.) Fordítása: KRE 84–85. p.

vissza is szolgáltatta a Szent Koronát, amellyel aztán a királyt 1310. augusztus 27-én harmadszor is — ezúttal már jogérvényesen — megkoronázták.⁵⁷

Domonkost szolgálataiért I. Károly előbb királynéi tárnokmesterré nevezte ki: 1313. augusztus 1-én találkozunk vele először s — legalábbis kétségtelen hitellességű oklevélben — egyúttal utoljára is a méltóságban; 1315 elején pedig, a Borsa nembeli Kopasszal történt szakítás után, nádorává tette.⁵⁸ Valószínűsíthető, hogy egészen új, magasabb megbízatásáig viselte a királynéi tárnokmestertisztséget, utódával ugyanis gyanút keltő módon éppen 1315. február közepén találkozunk. Az első oklevél, amelyben nádorként szerepel, sajnos, jóval később, 1315. augusztus 1-jén kelt, szinte biztos azonban, hogy ekkor már hosszabb ideje hivatalban volt.⁵⁹ Zsoldos A. legújabb, igen meggyőző felvetése szerint a nádori méltóság mellett az uralkodó — feltehetően a később kiépült honor-rendszer első, kísérleti lépéseként — rábízta Fejér, Esztergom és Pest megye ispánságát, valamint a Sárvíz mentén élő besenyők ispánja, illetőleg bírása is ő lett.⁶⁰

Hogy az ekkorra csaknem valamennyi tartományúrral kezelhetetlen ellentétbe került király miért éppen őt választotta a legfőbb országnagyi méltóságra, csak találgatni tudjuk. Az egyik ok talán éppen az említett kedvezőtlen fejlemény volt. Azon nagyúri nemzetségek, amelyek a korábbi időszakban, de különösen az Ottó király hirtelen bukása utáni években többé-kevésbé hajlandónak mutatkoztak a Károllyal való együttműködésre, s legalább színleg támogatták az ifjú uralkodó rendszerentési próbálkozásait, talán felismerve annak oligarchiaellenes szándékait, sorra szembefordultak személyével és kormányzatával. Így Csák nembeli Máté, valamint Aba nembeli Amadé, Kán László vajda, majd Ákos nembeli István fiainak, végezetül pedig a Borsa-fivéreknek egymást követő hűtlenségével jelentősen lepadt létszámú nagybirtokosi elitjében Domonkoson kívül gyakorlatilag szinte alig akadt olyan báró, aki egyfelől rendelkezett komolyabb kormányzati tapasztalatokkal, másrészt pedig országos méltóság viseléséhez elégséges tekintéllyel, valamint — a leginkább szükséges — hatalommal is bírt. Domonkos ezen szempontoknak kétségtelenül megfelelt, ugyanakkor a kiterjedt földvagyon

57 Chronicon pictum. In: Cat. I. 661–662. p.

58 1313. aug. 1.: AOKt. III. 577. sz. (DL 33 568.) Egy igen kétséges hitelű, kizárólag XVIII. századi átírásokból és másolatokból ismert — szövege szerint 1313. nov. 5-én I. Károly által kiadott — adománylevélben ugyancsak mint királynéi tárnokmester szerepel: CDH VIII/1. 492–494. p. (DL 1794.) Nádori kinevezésének körülményeire ld.: Zsoldos, 2012. 47–48. p.; Szócs T.: i. m. 111. p., illetve az ott hivatkozott irodalmat.

59 MES II. 709–711. p. (DF 248 545.); Engel, 1988. 105–106. p.; Zsoldos, 2012. 47–48. p.

60 Zsoldos, 2012. 48–52. p.

és a várak birtoklásán, illetve a népes és szerteágazó szerviensi hálózat meglétén alapuló magánhatalom tekintetében jócskán elmaradt nem csupán az említett tartományuraktól, de az oligarchia egyéb tagjaitól is. Nádorra történt kinevezése a király új kormányzati politikájának, a tartományúri berendezkedés erőivel való elkerülhetetlen konfrontáció tudatos felvállalása nyitányának, lényegében I. Károly uralkodása egyik fontos korszakhatárának is tekinthető. Domonkos mellett szólt nyilván az is, hogy Károlyhoz való csatlakozása után hűsége szilárdnak és kikezdetlennek bizonyult, s a király nyilván tudott előde, III. András iránti szilárd lojalitásáról is.

Téves és teljesen helytelen volna azonban Anjou-ház első magyarországi uralkodója iránti elkötelezett kitartását, a bárói elit körében ritkaságszámba menő hűségét kizárólagosan egyéni érdemekből eredő magatartásként, avagy dícséretes jövőbelátó politikaként értelmezni és megjeleníteni. Domonkos vélhetően idejekorán világosan felismerte, hogy az északi országrészek két roppant hatalmú oligarchájának, Csák Mátének és Aba nembeli Amadének tartományai közt fekvő, azoktól egyre inkább körülölelt birtokait, illetve a familiájához tartozó nemesek lojalitását csak úgy képes megőrizni, ha nem csupán együttműködik a központi kormányzattal, hanem aktívan segíti is az uralkodót a tartományúri rend erőszakos óriásai ellenében. Az említett szempontokon és érdemeken kívül nyilván az is komoly súllyal esett latba személyének a magas hivatalra való kiválasztásakor, hogy a király Gentilis, Tamás érsek, valamint Aba nembeli Amadé mellett részben neki is köszönhetette az 1310-es év legnagyobb politikai fegyvertényét, a Szent Korona és a többi uralkodói klenódium visszaszerzését.

Nádori megbízatása mellett szeptember 14-én jelentős adományban is részesült. A király neki adta a hűtlenségben elmarasztalt bizonyos Csobánka, Gurk fia Miklós és Záh nembeli Záh fia Felicián valamennyi birtokát.⁶¹ Az első két nemesről sajnos csupán annyit tudunk meg az oklevélből, hogy — az 1330-as visegrádi merénylet elkövetőjeként közismert Feliciánhoz hasonlóan — Csák nembeli Máté szolgálatában álltak, így csak feltételezhető észak-magyarországi birtoklásuk. Felicián és családja tekintélyes jószágait illetően későbbi okleveles anyagaink ugyanakkor bő tájékoztatást nyújtanak. Eszerint a Záh nembeli főúr tulajdonához csak Nógrád megyében Brezó, Tenkötélke, Polina, Elesztyén, Mátyástelke, Ság, valamint Lapujtó községek tartoztak, Gömör területén pedig további négy

61 AO I. 385. p., AOkt. IV. 153. sz.

falut birtokolt.⁶² Hogy a felsorolt nógrádi és gömöri falvak közül melyek jutottak időlegesen vagy hosszabb időre Domonkos birtokába, nem felderíthető, úgy tűnik azonban, hogy egyik sem. Nem ismert, hogy mi volt az akadálya a felsorolt fekvőségek birtokbavételének, így a kérdésben csupán találgathatunk. Egyfelől eleinte alighanem csak fegyverrel tudott volna érvény szerezni jogainak, másrészt a király időközben valószínűleg megkegyelmezett a Csák Máté oldaláról átpártolt Feliciánnak és — részben, vagy egészében — visszavonta az adományt.⁶³

Mint már említettük, hivatalában szokatlanul inaktív volt, többéves működésének idejéből csupán egyetlen kiadványa maradt fenn. Alkalmasint egyetértetünk Szöcs Tibor felvetésével, miszerint ez részben annak tudható be, hogy ellentétben elődeivel és utódaival, nádori hivatalviselése idején valószínűleg mindvégig a király közvetlen környezetében tartózkodott, és honorként birtokolt megyéit is csak ritkán, vagy egyáltalán nem kereste fel.⁶⁴ Nem feledkezhetünk meg másfelől arról sem — ez pedig némi elismerésre tarthat igényt —, hogy I. Károly majd négy évtizedes uralkodásának egyik legvészeszerűbb időszakában, a tartományuri hatalom elleni küzdelem legtöbb áldozatot követelő éveiben, egy új, kiépülő éra hajnalán töltötte be a nádori hivatalt. Domonkos ezen kihívásnak megfelelni nyilván csak korlátozott mértékben tudott. Hivatalviselése kapcsán — mint arra C. Tóth Norbert is felfigyelt — még egy, aligha a pusztá véletlen okozta jelenséget érdemes megemlítenünk; jelesül, hogy a királyi oklevelek méltóságosraiban — két kivételtől eltekintve — Aba nembeli Nekksei Demeter tárnokmester rendre megelőzi őt.⁶⁵

A központi hatalommal dacoló, avagy nyíltan szembeszegülő tartományurakkal való kapcsolatairól nincs ismeretünk, sem a nádorságát megelőző időszakból, sem az 1315 utáni évekből, a leghírhedtebb oligarchát, Csák nembeli Mátét le-

62 Brezò ma: Csehberék; České Brezovo (ÁMTF IV. 233. p.), Tenkótelke, ma: Sósliget; Slaná Lehota (ÁMTF IV. 306. p.), Polina Poltár mellett, délre feküdt. (ÁMTF IV. 285. p. Mindhárom Szlovákiához, a Besztercebányai kerülethez tartozik.) Elesztyén, Garáb közelében, az Ipoly partján (ÁMTF IV. 238. p.), Mátyásfölde az utóbbi mellett terült el (ÁMTF IV. 273. p.), Ság, ma: Karancsság (ÁMTF IV. 290. p.), valamint Lapujtó, ma: Karancslapujtó (ÁMTF IV. 265. p.) Nógrád megyében fekszenek. A gömöri falvak: Bocsk, Gice, Jeszte, Méhi. Ld. ÁMTF II. 488., 498–499., 512., 525–526. p.

63 Felicián (esetleg azonos nevet viselt fia) később semptei várnagy lett és legkésőbb az 1320-as évek végétől — mint az a visegrádi merénylet történetéből is tudható — szabad bejárása volt a királyi udvarba.

64 *Szöcs T.*: i. m. 112. p.

65 *C. Tóth N.*: i. m. 442. p. A két kivétel: 1317. máj. 22.: AOKlt. IV. 467. sz. és 1318. márc. 12.: AOKlt. V. 62. sz.

számítva. Erről az egri káptalan egy 1323. évi kiadványából kapunk tájékoztatást, melyben fia, Domonkos az ő egyik korábbi, „Kocos” Miklós özvegyének, Kunigundának és fiaiknak Mátyusföldre, vagy más néven Kisarló nevű birtokra vonatkozó adományát megerősítette.⁶⁶ Mint a *donatio* indoklásában az ifjabb Domonkos előadja, őt és fivérét, Istvánt, akiket Csák nembeli Máté elfogott és halálra ítelt, börtönükből — nem épp a legszerencsésebb módon: kezük és lábuk törése által — Kunigunda asszony szabadította ki. Sajnos hasonlóan kevés információt őrzött meg egy másik forrásunk, János nyitrai püspök 1318. március 3-án, a magyar főpapok kalocsai tanácskozásán kibocsátott — Csák nembeli Mátét és tettestársait kiközösítő — híres oklevele.⁶⁷ Ennek megdöbbenően hosszú bűnlajstromában szerepel egyebek mellett az, hogy amikor Máté és bizonyos Domonkos mester — nyilván a köztük lévő ellenségeskedés rendezése céljából — túsokat adtak át az esztergomi érseknek, a Máté által erőszakkal uralma alá hajtott és rendszeresen megrabolt püspöki népeket *collecta*, azaz rendkívüli adó fizetésére kényszerítette saját túsai kiváltása érdekében. A nyugat-felvidéki tartományúr 1308 novemberében a pilisi Kékesen Gentilis legátusnak tett ígéretéről, miszerint „igazságos és méltányos békét, valamint egyezséget köt Domokos mesterrel, meg más bárókkal, akikkel különböző egyenetlenségek folytán viszálykodik”, fennebb már szóltunk. Feltehető, hogy ezen, a legátus által szorgalmazott, Mátéval létesítendő megállapodás összefüggésben állt a János püspök 1318. márciusi oklevelében említett kölcsönös túsadással, illetve annak következményeivel.

Forrásaink közlései tehát kevés kétséget hagynak afelől, hogy Domonkos a trencsényi nagyúrral jobbára ellenséges viszonyban állt. Konfliktusuk fő oka nyilván Máténak 1308 táján új lendületet kapott, agresszív keleti irányú terjeszkedése volt, ami Domonkos és rokonsága Gömör, Nógrád és Heves megyei birtokait is közvetlenül fenyegette. Fivére, Kakas alaposan ki is vette a részét mind a Máté elleni harcokból, mind a század első évtizedének egyéb fegyveres konfrontációiban, s több ízben hadakozott és tüntette ki magát I. Károly zászlói alatt. Személyesen csatlakozott a királynak Aba nembeli Amadé nádor — a Csák Mátéval szövetségre lépett és annak fegyveres támogatását élvező — fiai ellen vezetett hadjáratához, s részt vett az ezek felett aratott 1312. júniusi rozgonyi győzelemben is, ahol a király közelében küzdve esett el. Vitézi szolgálatai és halála közre-

66 Blazovich László – Géczy Lajos: Kiadatlan oklevelek az egri egyházak levéltáraiból. In: Levéltári Közlemények. 58. (1987) 33–34. p. (DF 210 102.) A birtok a mai Arlóval (Borsod-Abaúj-Zemplén m.) azonos. Vö. ÁMTF I. 752–753. p.

67 CDH VIII/2. 170–181. p. (DF 273 154.)

játszhattak abban, hogy Domonkos néhány évvel később az ország első bárói hivatalába emelkedett. Károly a történetek után több, mint egy évtizeddel, 1323-ban is elismerően emlékezett meg a rozgonyi csatamezőn meghalt Kakas érdemeiről, s megtiltotta, hogy az általa vagy fia, János által elkövetett bárminemű jogtalanságért azt, avagy akár ennek utódait bárki el merészelje ítélni.⁶⁸ Feltehetőleg az sem véletlen, hogy 1315. szeptember 14-én a király, mint már említettük, éppen Csák nembeli Máté egyik régi kedvelt főemberének, számtalan törvénytírázásában szorgos büntársának, Záh Feliciánnak elkobzott birtokaival adományozta meg.

Domonkos az adományszerzésen túl természetesen más módon is törekedett birtokai számának gyarapítására, egyes fekvőségeinek kikerekítésére, és e tekintetben esetenként maga is hajlamos volt a hatalmaskodásra. 1318. május 19-én kelt oklevelében a király a nádora által — állítólag jogtalanul — elfoglalt Ohat nevű földet vagy birtokot visszaadta eredeti tulajdonosainak.⁶⁹ A fekvőség nagy valószínűség szerint a már említett, 1299-ben több más faluval Poroszlóért elcserélt birtokkal azonos, vagy annak egy része lehetett.⁷⁰

Utoljára 1320. augusztus 27-én szerepel Károly király egy oklevelében, nem sokkal ezután feltehetően meghalt.⁷¹ Ennek pontos idejét illetően semmi közelebbit nem tudunk, lévén az új nádor — Debreceni Dózsa — első említése csak 1322. január elejéről ismeretes, s az addig eltelt mintegy másfél évben forrásaink még érintőlegesen sem utalnak a tisztség betöltőjére. 1321. január 20-án ugyanakkor István visegrádi várnagy és János budavári bíró mint Pest, Fejér és Esztergom megyékbe, valamint a besenyők ispánságába a király által kiküldött bírák intézkedtek.⁷² Zsoldos A. fentebb már hivatkozott tanulmányában a két előke-lő királyi megbízatását úgy értelmezte, hogy azt Domonkos nádor halála tette szükségessé, lévén a *medium regni* területén korábban általa kormányzott megyék ispán, ilyenképpen bíró nélkül maradtak. A visegrádi várnagy és a budavári bíró az említett három megyébe és a besenyők ispánságába való január 13. előtti történet kiküldése tehát a nádor elhunytának következménye volt.⁷³ Zsoldos feltevése azonban meglátásom szerint nem kellően meggyőző, legalábbis vitatható.

68 1323. jún. 15.: CDH VIII/2. 425–426. p., AOKlt. VII. 272. sz.

69 A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára. Codex diplomaticus comitum Károlyi de Nagy-Károly. I. Sajtó alá rendezé Géresi Kálmán. Bp., 1882. 46–47. p. (DL 99 555.)

70 *Németh*, 144. p.

71 AO I. 574–576. p. (DL 2008.)

72 AO I. 595. p. (DL 2029.); *Zsoldos*, 2012. 48–49. p.

73 *Zsoldos*, 2012. 49. p.; *Szócs T.*: i. m. 111. p.

István és János kiküldött bírói minőségben kiadott egyéb okleveléről nem tudunk sem 1321 januárja előttről, sem utánról, és nem kizárható, hogy a király már hónapokkal korábban, akár még Domonkos életében, talán épp annak valamely betegség, vagy – magas korából következő – fizikai hanyatlása miatti korlátozottsága okán választotta őket a feladatra. Másfelől Zsoldos elméletét illetően gyanút keltő momentumnak tűnik a Domonkos — vélekedése szerint tehát 1320/1321 fordulója előtt bekövetkezett — elhunyna, valamint az új nádor 1322. január eleji felbukkanása közötti igen tetemes, legkevesebb 12 hónapnyi idő. Dózsa még 1321. november 25-én, azaz hat héttel első ismert nádori szereplését megelőzően is vajdának címezte magát (hozzá kell tennünk, mint a titulusból is világosan kitűnik, ténylegesen csak volt vajda volt, a méltóságot ez idő szerint már hónapok óta Szécsényi Tamás viselte), ilyenformán arra sem gondolhatunk, hogy az okleveles anyag tanúsága ellenére már jóval korábban hivatalba lépett volna.⁷⁴ Gyanakvóanunk helytállóságát ugyanakkor bizonytalanná teszi, hogy éppen az 1317–1320 körüli években az erdélyi vajdaság történetében is találunk egy körülbelül másfél évre kiterjedő időszakot, Pok nembeli Miklós és Debreceni Dózsa hivatalváltásának idejét, amikor nem ismerjük a méltóság betöltőjét, akár azon egyszerű okból kifolyólag, mert ténylegesen üresen állt a vajdai szék.⁷⁵

Domonkos fiai, a már említett ifjabb Domonkos és István nem tudtak élni az atyjuk által viselt nádorságból fakadó lehetőségekkel, és sem I. Károly, sem pedig fia, I. Lajos király uralkodása idején nem emelkedtek fel az éppen ezen évtizedekben megújuló és kicserélődő bárói elit tagjai közé, sőt még helyi szinten, a megyei igazgatásban sem viseltek hivalt.⁷⁶

74 AOklt. VI. 317. sz. (DL 50 704.) Dózsa nádorságának kezdetéhez: *Bárány A.*: i. m. 118. p. és az ott hivatkozott szakirodalom.

75 *Kádár*, 154. p.

76 *Engel Pál*: Középkori magyar genealógia. Rátót nem 3. tábla: Pásztói. Arcanum DVD Könyvtár. IV. Családtörténet. Heraldika. Honismeret. DVD-ROM. H., é. n. [Bp., 2004.]

